

УДК 316.6

Зубіашвілі І.К.

0000-0003-3642-8159

<https://orcid.org/0000-0003-3642-8159>

ТРЕНІНГОВІ ПРАКТИКИ В СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАНОВЛЕННЯ МОНЕТАРНОЇ КУЛЬТУРИ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Зубіашвілі І.К. Тренінгові практики у соціально-психологічному забезпеченні монетарної культури старшокласників. У статті розглядається роль соціально-психологічного тренінгу в соціально-психологічному забезпеченні становлення монетарної культури старшокласників. Підкреслюється, що тренінг являє собою найбільш цілеспрямовану та економічно вигідну «інвестицію» в особистість, оскільки в ході його відпрацьовуються лише ті навички, які потрібні людині для досягнення конкретних цілей. Зазначається, що у старшокласників у процесі тренінгу розвивається цілеспрямоване, позитивне та нестандартне мислення; формується психологія успішної людини, раціональне ставлення до грошей, вміння подолати психологічні обмеження. Наводиться структура тренінгу, яка побудована на основі психолого-організаційної технології як певної системи, розглядаються її складові.

Ключові слова: тренінг, монетарна культура, соціально-психологічне забезпечення, старшокласник, технологічний підхід, мета життя, модулі тренінгу.

Зубиашвили И.К. Тренинговые практики в социально-психологическом обеспечении монетарной культуры старшеклассников. В статье рассматривается роль социально-психологического тренинга в социально-психологическом обеспечении становления монетарной культуры старшеклассников. Подчеркивается, что тренинг представляет собой наиболее целенаправленную и экономически выгодную «инвестицию» в личность, поскольку в ходе его отрабатываются только те навыки, которые необходимы человеку для достижения конкретных целей. Отмечается, что у старшеклассников в процессе тренинга развивается целенаправленное, позитивное и нестандартное мышление; формируется психология успешного человека, рациональное отношение к деньгам, умение преодолевать психологические ограничения. Приводится структура тренинга, построенная на основе психолого-организационной технологии как определенной системы, рассматриваются ее составные элементы.

Ключевые слова: тренинг, монетарная культура, социально-психологическое обеспечение, старшеклассник, технологический подход, цель жизни, модули тренинга.

Постановка проблеми. Зміни в політичній і соціокультурній сферах життя, економічні реформи, пов'язані з розвитком ринкової економіки, вимагають від молоді людини певного рівня монетарної культури. Старшокласники, як суб'єкт фінансово-економічних відносин, повинні активно формувати в собі психолого-економічні якості, необхідні особистості для пристосування до умов ринкової економіки. Це передбачає необхідність нових знань у сфері економіки та фінансів, зміну особистісного ставлення до різних явищ економічної дійсності, нові форми монетарної поведінки.

Становлення монетарної культури старшокласників як способу досягнення життєвого та професійного успіху в сучасних економічних та соціокультурних умовах не може бути автономним, стихійним процесом. Вирішити проблему стосовно монетарної культури, що контролюється, ми пропонуємо за допомогою організації соціально-психологічного забезпечення становлення монетарної культури школярів у освітньо-виховному процесі школи, яке повинно характеризуватися ідеями формування монетарного аспекту економічної культури особистості в ході цілісного психолого-педагогічного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В основу розробленого тренінгу формування монетарної культури старшокласників було покладено дослідження українських (Є. Головахи, Л. Карамушки, С. Максименка, В. Панка, Т. Титаренко, Ю. Швалба, О. Ходакевич, Т. Яценко та ін.) та зарубіжних (А. Бандури, І. Вачкова, Ю. Ємельянова, К. Роджерса, К. Левіна, Є. Могильовкіна, О. Сидоренко, М. Форверга, Л. Петровської) дослідників.

Мета статті – у результаті теоретичного аналізу наукових джерел визначити та обґрунтувати роль соціально-психологічного тренінгу в соціально-психологічному забезпеченні становлення монетарної культури старшокласників.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Соціально-психологічне забезпечення економічної соціалізації у вимірі монетарних цінностей ми розуміємо як цілісну, системно організовану діяльність, у процесі якої створюються соціально-психологічні та педагогічні умови для успішного формування монетарної культури як результату економічної соціалізації.

Існує безліч психотехнічних засобів, які оптимізували б процес становлення монетарної культури юнацтва, від індивідуальної терапії до групових методів роботи. Найбільш ефективною, з точки зору соціальних психологів [1–4; 6; 7], є тренінгова робота або активні методи соціально-психологічного навчання. Тренінг являє собою найбільш цілеспрямовану та економічно вигідну «інвестицію» в особистість, оскільки в процесі тренінгу відпрацьовуються лише ті навички, які необхідні людині для досягнення конкретних цілей.

Показниками результативності становлення процесу монетарної культури є розвиток у старшокласників раціонального ставлення до грошей, цілеспрямованості, позитивного та нестандартного мислення; формування психології успішної людини; вміння подолати психологічні обмеження. Ці показники можна сформувати в результаті проведення створеного нами тренінгу формування монетарної культури.

Сучасний ринок праці передбачає наявність у особистості таких якостей як активність, ініціативність, невід'ємних від інструментальних цінностей сучасної людини, відповідального ставлення до справи, самостійності, швидкості орієнтування при вирішенні нестандартних задач, високого рівня аналітико-синтетичного мислення.

Для розвитку цих якостей у старшокласників ми пропонуємо використовувати соціально-психологічний тренінг, в основу якого покладено технологічний підхід, розроблений в лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України Л. Карамушкою [5].

Під технологічним підходом розуміють розроблення (проектування) та впровадження спеціальних технологій, спрямованих на розв'язання конкретних проблем у діяльності організації та психологічну підготовку менеджерів і працівників організації. Слід зазначити, що в нашому дослідженні технологічний підхід використовувався для вирішення завдань іншого напрямку, тобто для визначення психологічних особливостей формування монетарної культури старшокласників.

Технологічний підхід, як зазначає Л. Карамушка, має як свої переваги, так і недоліки [5]. До основних *переваг технологічного підходу*, на думку автора, належать: можливість поєднання академічної та практичної діяльності; «операціональність» діяльності; «сфокусованість» на практичному розв'язанні конкретних проблем та можливість вияву власного творчого підходу тощо. Разом з цим, як і кожне явище, технологічний підхід має свої обмеження: необхідність забезпечення у структурі технології певних компонентів та складових; наявність деякої стереотипізації у вирішенні завдань тощо. Тому автор підкреслює, що важливою проблемою в процесі реалізації технологічного підходу є гармонійне врахування психологами як переваг, так і обмежень технологічного підходу.

Розглянемо основні складові технологічного підходу, який було покладено в основу розробленого тренінгу формування у старшокласників монетарної культури:

- активність – активне залучення учасників тренінгу до виконання усіх завдань; самостійність – самостійне вирішення усіх проблем, які обговорюються під час психологічного навчання, діалогічність (організація різних форм спілкування учасників тренінгу), рефлексивність – постійна оцінка здобутих знань, умінь та навичок, досягнень та обмежень у своїй діяльності під час психологічного навчання тощо.

Головна концептуальна мета тренінгу – навчити старшокласника приймати виважені фінансово-економічні рішення, обирати найбільш вдалу з альтернатив і на цій основі досягти формування власної позиції, тобто становлення монетарної культури.

Тренінг формування монетарної культури – спеціалізований, тому ми не ставили за мету навчити учасників іншим важливим навичкам (наприклад, комунікативним).

Монетарна культура передбачає здатність використовувати основи фінансово-економічних знань у різних сферах діяльності. Необхідно зрозуміти, якими знаннями повинен володіти старшокласник, щоб бути компетентним у прийнятті рішень як домогосподар або як співробітник.

Отже, кінцевою метою, основним «особистісним ефектом» запропонованого тренінгу є розвиток монетарної культури, до того і стимулюють ситуації невизначеності. Зокрема, до формування навичок демонструвати (звісно, на основі усвідомлення) свою позицію як суб'єкта фінансово-економічної ситуації.

Починаючи тренінг, ми малювали на фліп-чарті три кола, які перетинаються (рис. 1) та пояснювали значення кожного елемента.

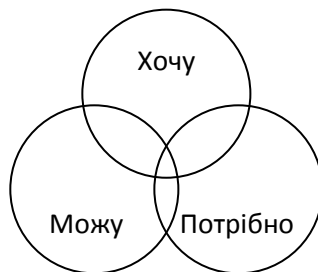

Рис. 1. Психологічні засади формування оптимальної стратегії монетарної поведінки особистості

ХОЧУ – це простір потреб, цілей, інтересів, прагнень.

МОЖУ – це простір здібностей, знань, талантів, стан здоров'я.

ПОТРІБНО – це простір запитів від ринку праці, фінансово-економічні проблеми країни (регіону), тенденції в розвитку світової економіки.

Оптимальний вибір типу компетентності (існують різні види компетентності) лежить на перетині трьох просторів (трьох кіл).

Основні принципи, на яких ґрунтується тренінг:

1) Принцип «навчання через досвід». Спочатку учаснику дають змогу діяти та отримати певний практичний досвід, а потім пропонують самому цей досвід осмислити та зробити узагальнені висновки. Добре сконструйований та добре проведений тренінг, який використовує принцип «навчання через досвід», повною мірою може замінити стихійний процес отримання та усвідомлення досвіду, що може тривати роками. Тренінг – це спеціально організована реальність справжнього життя учасників, де можна помилятися та отримувати досвід без втрат.

Навчання навичкам монетарної культури (і як частковий випадок – самостійного прийняття економіко-фінансових рішень в ситуації невизначеності) – це скоріше модель для формування більш універсальних навичок, необхідних для життя в цілому.

2) Принцип поетапності розвитку групи та більш глибокого розуміння кожним учасником самого себе. Нова зустріч логічно витікає із попередньої та слугує в змістовному плані основою для наступної.

Існує багато описів етапів роботи тренінгової групи, оскільки чітко розділити груповий процес на певні етапи неможливо. Оскільки різні автори використовують різні підстави для опису етапів, то, природно, що виходять різні варіанти послідовності тренінгових вправ. Ми застосували такий підхід, де виокремлюються чотири стадії: підготовка, усвідомлення, переоцінка та дія. Найбільш вдало ці стадії лягають на процес кожної гри в тренінгу як закінчений та цілісний блок. На етапі підготовки тренер підводить групу до тієї або іншої теми, будуючи певну стратегію для того, щоб група була готова до гри. Готовність до гри полягає в тому, щоб група зацікавилась запропонованою темою, в ній проявилися різні точки зору, і у більшості учасників з'явилося бажання розібратися в цьому питанні. У процесі гри в учасників з'являється усвідомлення певних важливих закономірностей та правил. Далі йде переоцінка свого досвіду, способів поведінки, формуються нові настановлення, що приводить до нових дій, нових алгоритмів та нової поведінки.

Тренінг проходить за таким сценарієм: спочатку прийняття правил, за якими буде працювати група, потім – знайомство. Кожен день тренінгу закінчується обговоренням, підведенням підсумків, які дозволяють закріпити результат роботи, ще раз наголосити учасникам на досягненнях, обмінятися враженнями.

3) Принцип поєднання різних форм навчання – міні-лекції, розбір ситуацій, ділові ігри; вправи на відпрацювання необхідних навичок, націлених на вирішення конкретних проблем учасника. Поєднання різних форм навчання сприяє тому, що матеріали тренінгу засвоюються більш ефективно, ніж на традиційних заняттях.

Центральний теоретичний конструкт, з яким працює учасник тренінгу – «мета життя». Мета життя – словосполучення, яке не часто зустрічається у науковій психологічній літературі. Дослідники відмічають, що ми мало знаємо про те, як і коли цей конструкт свідомості виникає у внутрішньому світі людини, яку роль виконує.

Процес конструювання своєї мети життя у старшокласника дуже тісно пов'язаний з процесом становлення його загальнокультурної компетентності та майже завжди приймає форму образу майбутньої професії, що, на нашу думку, передбачає монетарну культуру. Тому поетапне формування монетарної культури старшокласника рівнозначно його навчання конструювати свою мету життя.

На тренінгу можна і не говорити з учасниками про мету життя. Але тренер (який відповідає за результат, а не лише за процес), повинен розуміти роль та важливість цієї частини свідомості учасників для їх особистісного та економічного самовизначення. Працювати з «метою життя» можна і не говорячи цих слів.

Мету життя ми уявляємо як штучний конструкт свідомості (спеціально сконструйований), який відповідає за єднання різних внутрішніх та зовнішніх сфер людини в єдине ціле.

Звісно, ми розуміємо, що участь старшокласника в нашому тренінгу не вирішує усіх його проблем, пов'язаних зі становленням монетарної культури. Тому вважаємо можливим створення цілісної технології фінансово-економічного виховання. Тренінг монетарної культури буде лише частиною цієї технології. Головна цільова група для цього тренінгу – старшокласники. Але багато вправ, які тут описані, можна використовувати при створенні спеціальних тренінгових програм для батьків та вчителів.

Програма розробленого нами тренінгу конституювана трьома модулями (табл. 1). Перший модуль (рефлексивний) – орієнтований на усвідомлення старшокласниками змісту їхнього ставлення до грошей (емоційна напруженість в оцінці монетарних ставлень, місце грошей у системі цінностей особистості, превалюючий стиль монетарної поведінки); другий модуль (пізнавальний) – спрямований на ознайомлення з закономірностями побудови ринкових економічних відносин, на формування позитивного образу світу економіки та усвідомлення функцій грошей й способів їх заробляння; третій модуль (розвивальний) – орієнтований на розвиток позитивного мислення, оволодіння старшокласниками техніками подолання психологічних бар'єрів у досягненні економічних цілей та навичками аутотренінгу для зняття внутрішніх обмежень при прийнятті рішень в ситуації невизначеності, навичками планування фінансового успіху. Кожен модуль – відносно самостійна одиниця, яка має власну мету і здійснює свій внесок у розвиток

учасників тренінгу, його можна використовувати в складі інших тренінгів або самостійно. Для кожного модуля підібрано вправи [2–9].

Організаційно тренінг розрахований на 8 годин. Кожен модуль складається із занять тривалістю в одну годину, які ми пропонуємо проводити один раз на тиждень.

Таблиця 1

Структура тренінгу

Назва модуля	Заняття	Орієнтовна тривалість (хв.)
Модуль 1 Рефлексивний	Заняття 1	
	1.1. Вступне слово ведучого. Ознайомлення старшокласників з метою, завданнями, правилами поведінки при проведенні тренінгових занять	5
	1.2. Розминка «Знайомство»	5
	1.3. Вправа «Автобусна зупинка» (збір очікувань від учасників тренінгу)	15
	1.4. Діагностика монетарних уявлень – «Як я сприймаю гроші»	10
	1.5. Міні-лекція «Етапи розвитку фінансового суспільства»	15
	1.6. Вправа «Оплески»	5
	1.7. Рефлексія заняття	5
	Заняття 2	
	2.1. Розминка	10
	2.2. Презентація формули «Хочу – можу – потрібно»	5
	2.3. Психологічний практикум «Мої бажання для досягнення фінансового успіху»	15
	2.4. Дискусія «Сприйняття грошей».	25
	2.5. Рефлексія заняття	5
Модуль 2 Пізнавальний	Заняття 3	
	3.1. Розминка	5
	3.2. Міні-лекція «Гроші у світовій історії: фінансовий лікбез»	15
	3.3. Діагностика – «Визначення вашого фінансового темпераменту»	20
	3.4. Мозковий штурм «Терміново потрібні гроші»	15
	3.5. Рефлексія заняття	5
	Заняття 4	
	4.1. Розминка	5
	4.2. Міні - лекція «Фінансові системи»	10
	4.3. Ділова гра «Конкуруючі школи»	40
	4.4. Рефлексія заняття	5
Модуль 3 Розвивальний	Заняття 5	
	5.1. Розминка	5
	5.2. Діалог з групою «Досягнення фінансових цілей» (сім кроків перетворення фінансової мрії на ціль)	30
	5.3. Бесіда на тему «Кар'єра з нуля» (фінансовий успіх Есте Лаудер)	20
	5.4. Рефлексія заняття	5
	Заняття 6	
	6.1. Розминка	5
	6.2. Міні-лекція «Негативні соціальні стереотипи ставлення до грошей»	10
	6.3. Вправа «Паркани та яри» (для подолання труднощів на шляху досягнення фінансових цілей)	10
	6.4. Ділова гра «Прес-конференція» (фінансові проблеми сім'ї)	30
	6.5. Рефлексія заняття.	5

	Заняття 7	
	7.1. Розминка	5
	7.2. Дискусія «Екскурс в історію» (Генрі Форд)»	25
	7.3. Вправа «Зняття внутрішніх обмежень при розв'язанні фінансових проблем»	10
	7.4. Групове малювання на тему «Неіснуюча валюта»	15
	7.5. Рефлексія заняття	5
	Заняття 8	
	8.1. Розминка	5
	8.2. Діагностика шляхів отримання та витрачання грошей старшокласниками (модифікація опитувальника М. Голова, Р. Єфімкіна).	15
	8.2. Вправа «Фінансове планування»	25
	8.3. Бесіда на тему «Фінансовий успіх»	10
	8.5. Анкета оцінки тренінгу	5

Отже, тренінг спрямований на формування монетарної культури старшокласників, що передбачає розвиток раціонального ставлення до грошей, цілеспрямованості, позитивного та нестандартного мислення; формування психології успішної людини, вміння подолати психологічні обмеження.

Обладнання: канцелярське приладдя – ручки, фломастери, олівці, аркуші формату А1 та А4, фліп – чарт, роздатковий матеріал.

Тривалість одного заняття – 60 хв.

Висновки. У процесі проведення соціально-психологічного тренінгу створюються соціально-психологічні та педагогічні умови для успішного формування монетарної культури старшокласників як результату економічної соціалізації.

Перспективами подальших досліджень із заявленої проблеми може бути створення спеціальної програми тренінгу для батьків та програми тренінгу для вчителів.

Список використаних джерел

1. Вачков И. В. Окна в мир тренинга. Методологические основы субъектного подхода к групповой работе / И.В. Вачков, С.Д. Дерябо. – СПб. : Речь, 2000. – 272 с.
2. Завьялова Ж. Игры, в которые играют деньги / Ж. Завьялова, А. Моисеев. – СПб. : Речь, 2006. – 256 с.
3. Завьялова Ж.В. Энергия бизнес-тренинга. Путеводитель по разминкам / Ж.В. Завьялова, Е.О. Фарба, М.Н. Авдюнина. – СПб. : Речь, 2006. – 160 с.
4. Завьялова Ж.В. Метафорическая деловая игра / Ж. В. Завьялова. – СПб. : Речь, 2007. – 136 с.
5. Карамушка Л.М. Психологічні особливості ставлення студентської молоді до грошей : монографія / Л.М. Карамушка, О.Г. Ходакевич. – Київ : КНЕУ, 2017. – 200 с.
6. Ключников С.Ю. Деньги в вашей жизни: национальный практикум богатства / С.Ю. Ключников. – М. : Беловодье, 2005. – 448 с.
7. Пузиков В.Г. Технология ведения тренинга / В.Г. Пузиков. – СПб. : Изд-во «Речь», 2005. – 224 с.
8. Тюшев Ю.В. Выбор профессии: тренинг для подростков / Ю.В. Тюшев. – СПб. : Питер, 2006. – 160 с.
9. Шевченко М.Ф. Как стать успешным? Программа занятий для старшеклассников / М.Ф. Шевченко. – СПб. : Речь, 2007. – 208 с.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Vachkov I.V. Okna v mir treninga. Metodologicheskie osnovy sub#ektnogo podhoda k gruppovoj rabote / I.V. Vachkov, S.D. Derjabo. – SPb. : Rech', 2000. – 272 s.
2. Zav'jalova Zh. Igra, v kotorye igrajut den'gi / Zh. Zav'jalova, A. Moiseev. – SPb. : Rech', 2006. – 256 s.
3. Zav'jalova Zh.V. Jenergija biznes-treninga. Putevoditel' po razminkam / Zh.V. Zav'jalova, E.O. Farba, M.N. Avdjunina. – SPb. : Rech', 2006. – 160 s.
4. Zav'jalova Zh.V. Metaforicheskaja delovaja igra / Zh. V. Zav'jalova. – SPb. : Rech', 2007. – 136 s.
5. Karamushka L.M. Psykholohichni osoblyvosti stavlennia studentskoi molodi do hroshei : monohrafiia / L.M. Karamushka, O.H. Khodakevych. – Kyiv : KNEU, 2017. – 200 s.
6. Kljuchnikov S.Ju. Den'gi v vashej zhizni: nacional'nyj praktikum bogatstva / S.Ju. Kljuchnikov. – M. : Belovod'e, 2005. – 448 s.
7. Puzikov V.G. Tehnologija vedenija treninga / V.G. Puzikov. – SPb. : Izd-vo «Rech'», 2005. – 224 s.
8. Tjushev Ju.V. Vybor professii: trening dlja podrostkov / Ju.V. Tjushev. – SPb. : Piter, 2006. – 160 s.
9. Shevchenko M.F. Kak stat' uspešnym? Programma zanjatij dlja starsheklassnikov / M.F. Shevchenko. – SPb. : Rech', 2007. – 208 s.

Zubiashvili, I.K. Training practices in socio-psychological support for high school students' monetary culture development. The author highlights the problem of training practices in socio-psychological support for the development of high school students' monetary culture as a prerequisite for their personal and professional efficiency in modern economic, social and

cultural conditions. Training work, which is the best investment in the personality, is effective because it trains only those skills that are needed for a person to achieve specific goals.

It is emphasized that the measures of high school students' monetary culture, which can be developed during the author's training, include students' rational attitudes towards money, purposefulness, positive and non-standard thinking, success orientation and the ability to go beyond psychological limits.

The author discusses the technological approach, which is the basis of the training and understood as the development (design) and use of special technologies with the aim of solving specific organizational problems and managers and employees' psychological training. The author notes that she used the technological approach to determine the psychological features of high school students' monetary culture development.

The author also describes the training structure and further research on the problem under consideration, which may focus on creating a special parents and teachers' training program.

Key words: training, monetary culture, socio-psychological support, high school student, technological approach, life goal, training modules

Відомості про автора

Зубіашвілі Ірина Костянтинівна, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна.

Zubiashvili, Iryna Konstatynivna, PhD, senior researcher, Laboratory of organizational and social psychology, G.S.Kostiuk Institute of Psychology of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

E-mail: mrs_ira@i.ua

УДК 17.032.1; 338.2 – 053.81

Лавренко О.В.

0000-0002-9943-9536

<http://orcid.org/0000-0002-9943-9536>

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МОРАЛЬНОГО КОМПОНЕНТА ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

Лавренко О.В. Емпіричне дослідження морального компонента економічної культури особистості. У статті представлено результати емпіричного дослідження, яке здійснювалося з метою аналізу морального компонента економічної культури особистості (на вибірці студентської молоді). Моральне самовизначення особистості в просторі економічних відносин розглядається як трикомпонентна структура: когнітивний, афективний та конативний компоненти. Завдяки моральності, як складової кожного із цих компонентів, особистість здатна діяти в економічному просторі на моральних засадах.

Ключові слова: емпіричне дослідження, економічна культура особистості, когнітивний, афективний та конативний компоненти, єдність економічного і морального.

Лавренко О.В. Эмпирическое исследование нравственного компонента экономической культуры личности. В статье представлено результаты эмпирического исследования, проводившегося с целью анализа нравственного компонента в экономической культуре личности (на выборке из студенческой молодежи). Нравственное самоопределение личности в пространстве экономических отношений рассматривается как трехкомпонентная структура: когнитивный, аффективный и конативный компоненты. Благодаря нравственности, как составляющей каждого из этих компонентов, личность способна действовать в экономическом пространстве на нравственных основаниях.

Ключевые слова: эмпирическое исследование, экономическая культура личности, когнитивный, аффективный, конативный компоненты, единство экономического и нравственного.

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство з його ринковою спрямованістю знаходиться на етапі суттєвих якісних змін. У зв'язку з цим значно зростає роль та участь студентської молоді в соціально-економічних процесах. Для ефективного функціонування в суспільстві молодій людині як економічного суб'єкта потрібно, щоб він володів такими якостями економічної свідомості як ініціативність, підприємливість, готовність до конкуренції та ризику, вмінням реалізовувати моделі економічної поведінки, яка ґрунтується на моральних засадах. Він повинен також володіти певною економічною компетентністю, яка визначається наявністю економічних навичок і соціальних ролей, ступенем соціальної та економічної незалежності, а також моральною зрілістю, яка дозволяє приймати необхідні морально виважені економічні рішення. Тому економічна соціалізація особистості набуває статусу нового наукового напрямку, який дозволяє з позиції соціальної психології вивчати та досліджувати механізм входження людини в складний самостійний цикл економічного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність дослідження економічної соціалізації особистості, як відмічає А.С. Євдокімова, обумовлена рядом суперечностей. По-перше, в результаті соціально-економічних та політичних реформ кінця ХХ ст. трансформація суспільних інститутів економічної соціалізації значно випередила зміни на рівні індивідуальної та групової економічної